

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ**

**Факультет музичного мистецтва
Кафедра народних інструментів**

**Інструктивно-методичні матеріали по організації та плануванню
самостійної роботи з дисципліни**

СПЕЦІАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ (БАЯН, АКОРДЕОН)

СПЕЦІНСТРУМЕНТ (БАЯН, АКОРДЕОН)

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Галузь знань: 02 Культура і мистецтво

Спеціальність: 025 Музичне мистецтво

Освітньо-професійна програма: Народні інструменти

Освітня кваліфікація: бакалавр музичного мистецтва

Харків 2025

УДК 780.647.2:378.147](076)

С 71

Видається за рішенням науково-методичної ради ХДАК
(протокол № 11 від 12.03.2025 р.)

Рецензенти:

Щепакін В. М., доктор мистецтвознавства, доцент кафедри теорії та історії музики ХДАК

Шемет Л. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри народних інструментів ХДАК

Укладач:

Большакова Т. В., заслужений діяч мистецтв України, професор кафедри народних інструментів ХДАК

Спеціальний інструмент (баян, акордеон). Спецінструмент (баян, акордеон): інструктивно-методичні матеріали по організації та плануванню самостійної роботи з дисципліни для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 025 «Музичне мистецтво», освітньої програми «Народні інструменти» / М-во культури та стратегічних комунікацій України, Харків. держ. акад. культури, Ф-т музичного мистецтва, Каф. нар. інструментів ; уклад.: Т. В. Большакова,. Харків : ХДАК, 2025. 21 с.

УДК 780.647.2:378.147](076)

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Спеціальний інструмент / Спецінструмент (баян, акордеон)» – обов’язкова дисципліна, яка в контексті сучасних досягнень музичного мистецтва складає основу професійної підготовки бакалаврів за спеціальністю 025 Мистецтво.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є специфіка практичного музичного виконавства на баяні / акордеоні та удосконалення виконавської майстерності в усіх його формах (сольній, ансамблевій, оркестровій).

Метою викладання навчальної дисципліни є досягнення здобувачами високого рівня володіння мистецтвом професійного виконавства на баяні / акордеоні, оволодіння вміннями самостійної роботи над музичними творами та формування власного виконавського репертуару.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни є:

- виховання та удосконалення професійних навичок володіння різноманітними прийомами і засобами ведення міху в поєднанні з динамікою та артикуляцією;
- виховання всебічної координації музично-ігрових рухів та психомоторної координації;
- виховання штрихової техніки,
- розвиток вміння реалізувати художньо-виконавчі навички в умовах концертного виступу;
- розвиток навичок володіння власними емоціями під час концертного виступу;
- розвиток навичок багатоплосинного попереджувального, контролюючого та корегуючого слухання в процесі гри на інструменті;
- розвиток навичок швидкого, міцного і довготривалого запам'ятовування музичного твору;
- розвиток навичок читання нот з листа, гри по слуху та транспонування, акомпанементу;
- ознайомлення із музичним елітним та популярно-масовим репертуаром.

Загальні та фахові компетентності, які формує дисципліна

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК 2. Знання та розуміння предметної області та розуміння музично-професійної діяльності.

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 4. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 7. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 8. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 9. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

ЗК 10. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

ЗК 11. Здатність працювати автономно.

ЗК 12. Виявляти ініціативу та підприємливість.

ЗК 13. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 15. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 16. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 17. Здатність проводити навчальні заняття та забезпечувати досягнення запланованих результатів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей і потреб здобувачів.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)

СК 1. Здатність демонструвати достатньо високий рівень виконавської майстерності.

СК 2. Здатність створювати та реалізовувати власні художні концепції у виконавській діяльності.

СК 3. Здатність усвідомлювати художньо-естетичну природу музичного мистецтва.

СК 4. усвідомлювати взаємозв'язки та взаємозалежності між теорією та практикою музичного мистецтва.

СК 5. Здатність використовувати знання про основні закономірності й сучасні досягнення у теорії, історії та методології музичного мистецтва.

СК 6. Здатність використовувати професійні знання та навички в процесі творчої діяльності.

СК 7. Здатність володіти науково-аналітичним апаратом, використовувати професійні знання у практичній діяльності.

СК 8. Здатність здійснювати диригентську діяльність.

СК 9. Здатність розуміти основні шляхи інтерпретації художнього образу.

СК 11. Здатність оперувати професійною термінологією.

СК 12. Здатність збирати, аналізувати, синтезувати художню інформацію та застосовувати її в процесі практичної діяльності.

СК 13. Здатність використовувати широкий спектр міждисциплінарних зв'язків.

СК 15. Здатність здійснювати лекторську / аранжувальну діяльність в сфері музичного мистецтва.

СК 17. Здатність застосовувати традиційні і альтернативні інноваційні технології музикознавчої, виконавської, композиторської, диригентської, педагогічної діяльності.

СК 18. Здатність свідомо поєднувати інновації з усталеними вітчизняними та світовими традиціями у виконавстві, музикознавстві та музичній педагогіці.

Програмні результати навчання

ПРН 1. Демонструвати артистизм, виконавську культуру та технічну майстерність володіння інструментом (голосом) на належному фаховому рівні під час виконавської (диригентської) діяльності.

ПРН 2. Володіти методами та навичками хорового співу, репетиційної роботи та концертних виступів.

ПРН 3. Демонструвати різні методики удосконалення виконавської діяльності.

ПРН 4. Аналізувати музичні твори з виокремленням їх належності до певної доби, стилю, жанру, особливостей драматургії, форми та художнього змісту.

ПРН 5. Відтворювати драматургічну концепцію музичного твору, створювати його художню інтерпретацію.

ПРН 7. Володіти методами опрацювання музикознавчої літератури, узагальнення та аналізу музичного матеріалу, принципами формування наукової теми та розуміння подальших перспектив розвитку даної проблематики в різних дослідницьких жанрах.

ПРН 8. Демонструвати володіння музично-аналітичними навичками в процесі створення виконавських, музикознавчих та педагогічних інтерпретацій.

ПРН 13. Вміти здійснювати педагогічну діяльність.

ПРН 14. Використовувати на професійному рівні методи та прийоми викладання гри на інструменті / диригування.

ПРН 17. Демонструвати аргументовані знання з особливостей музичних стилів різних епох.

ПРН 18. Володіти методами та навичками відтворення емоційно-образного змісту музичного твору під час сольної / ансамблевої діяльності.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- специфіку професійного музичного виконавства на баяні (його відмінності та спільні риси із виконавством на інших споріднених музичних інструментах);
- специфіку музичних творів для баяну (поліфонічних творів, творів крупної форми, концертних творів, п'єс, обробок тощо);
- стильові особливості виконання баянних творів різних стилів та жанрів;
- специфіку баянного виконавства у різних його формах (сольній, ансамблевій, оркестровій);
- основні етапи та принципи самостійної роботи над баянним музичним твором (оригінальним та обробкою);
- особливості застосування різних засобів виконавської виразності в залежності від особливостей виконуваного музичного репертуару;
- репертуар музичних творів для баяна (елітний та популярно-масовий).

вміти:

- формувати власний виконавський репертуар в залежності від контексту професійної виконавської діяльності (специфіки аудиторії, тематичного напрямку музичного заходу тощо);
- аналізувати музичні твори з точки зору їх виконавської складності, складності сприймання масовою аудиторією, емоційним забарвленням, смислової доречності щодо музичних заходів різного типу тощо;
- професійно розбирати та аналізувати нотний текст музичних творів різних стилів та жанрів;
- обирати та застосовувати технічні прийоми виконання відповідні стильовим та жанровим особливостям виконуваних музичних творів;
- виконувати на пам'ять та з листа музичні твори різних форм;
- втілювати художній зміст та авторське бачення змісту виконуваного музичного твору.

мати навички:

- розбору та запам'ятовування нотного тексту;
- координації музично-ігрових рухів та психомоторної координації;
- використання штрихової техніки,
- саморегуляції емоційних станів до та під час концертних виступів;
- професійного слухання в процесі гри на інструменті;
- швидкого, міцного і довготривалого запам'ятовування музичного твору;
- гри по слуху та транспонування, акомпанементу.

Вивчення дисципліни спирається на знання, уміння та навички, отримані здобувачами при вивченні усіх теоретичних та практичних музичних дисциплін, що викладаються на ОПП (сольфеджіо, гармонія, поліфонія, аналіз музичних творів, фортепіано, історія та теоретичні основи диригування, теорія народно-інструментального виконавства, диригування, оркестровий клас, інструментознавство, клас ансамблю, методика роботи з оркестром, оркестрова література, інструментування, читання партитур та ін.).

2. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

За 4 роки навчання здобувач повинен оволодіти навичками інтерпретації творів різних стилів та жанрів, читання нот з листа, транспонування, акомпанування, перекладання та обробки музичного матеріалу.

У кожному семестрі індивідуальний план роботи здобувача, згідно програми дисципліни, містить п'ять змістових модулів.

Змістовий модуль 1. Поліфонічний твір.

Змістовий модуль 2. Твір крупної форми.

Змістовий модуль 3. Концертний твір.

Змістовий модуль 4. Концертна обробка народної пісні (танцю) віртуозного характеру або оригінальний твір.

Змістовий модуль 5. Мініатюра.

Позамодульний обсяг навчальної дисципліни. До позамодульного змісту навчальної дисципліни віднесено роботу над гамами, технічними вправами та тренувальними етюдами. Ця робота не може бути винесена в окремий модуль або віднесена до основних змістових модулів, але є необхідним допоміжним засобом досягнення відповідного технічного рівня у розвитку виконавської майстерності.

З метою забезпечення більш досконалого виконання музичних творів індивідуальної програми здобувача необхідна кількість технічних вправ та етюдів призначається у відповідності до рівня технічної підготовки здобувача.

3. ЗМІСТ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота здобувача над розвитком виконавської майстерності за своїм змістом та формами представляє собою роботу над вивченням музичних творів індивідуальної навчальної програми здобувача з метою подальшої презентації досягнутих результатів під час сольного виступу під час атестації (на акдемконцерті) та іспиту.

Основні етапи роботи баяніста / акордеоніста над музичним твором складають вивчення та художню інтерпретацію твору від зародження задуму до його втілення. Безпосередніх етапів роботи над музичним твором може бути від двох до п'яти, в залежності від жанрової специфіки, музичної форми, рівня складності та рівня технічної підготовленості виконавця. Кожному етапу відповідають певні мета, завдання та зміст.

Під час самостійної роботи здобувача оптимальними є чотири етапи роботи над музичним твором.

1. Перегляд нотного тексту без інструменту.

Змістом цього етапу є ознайомлення із твором шляхом читання з листа.

Мета етапу (бажаний результат): створення ідеального (мисленевого) музичного образу твору, що вивчається.

Завдання, які має виконати здобувач:

- охоплення твору в цілому;
- виявлення загального задуму, загальної спрямованості, мислення та почуття;
- виявлення особливостей музичного руху, фактури, ладу,
- визначення найбільш складних місць у фактурі, які потребують додаткових зусиль при їх засвоєнні.

2. Теоретичний аналіз музичного твору

Мета: більш глибоке проникнення у задум композитора, забезпечення матеріалу для творчого уявлення виконавця.

Завдання:

- формально-структурний аналіз (тональний план, форма, зміни характеру образів, уявлення звучання внутрішнім слухом, визначення характеру частин, тем, розчленування в темах);

- виконавський аналіз (динамічний план, характер твору в цілому, артикуляція, кульмінації, штрихи, фразування),

- цілісний аналіз: побудова виконавського плану твору із використанням формально-структурного та виконавського аналізу з метою виразу власного ставлення до твору, але у відповідності до авторських вказівок.

3. Додаткове вивчення літературних джерел про композитора, його епоху, розвиток культури визначеного періоду.

Мета: розширення уявлень про зміст музичного твору, що вивчається.

Завдання:

- всебічне вивчення, обмірковування змісту та основної ідеї твору;

- інтеграція нового матеріалу у музичне мислення;

- побудова асоціативних картин, співзвучних звучанню музичного твору, що вивчається.

4. Безпосереднє вивчення твору.

Мета: підготовка цілісної презентації музичного твору в реальному звучанні під час безпосереднього виконання.

Завдання:

- вивчення та технічне оброблення частин твору у відповідності із цілісним музичним образом;

- цілісне програвання твору по частинам та в цілому,

- відпрацювання виконавських дій у поєднанні із «мисленевою грою» та «мисленевим співом»,

- формування суцесивних (образи, що розвертаються у часі) та симультанних (узагальнені образи) музичних образів,

- створення художнього образу із урахуванням специфіки його походження.

У деяких випадках ознайомлення із музичним твором може відбуватися інакше: у випадку виникнення складностей щодо читання з листа, зміст твору легше засвоювати за допомогою послідовного зорово-слухового перегляду нотного тексту та програвання окремих уривків у повільному темпі.

3.1. Самостійна робота із засвоєння змістового модулю 1.

«Поліфонічний твір»

Загальною невід'ємною рисою поліфонії є багатоголосся, в якому кожний голос, з одного боку прагне до відносної мелодико-ритмічної самостійності, з іншого – координується «по вертикалі», тобто гармонійно.

Поліфонічному складу музики притаманні: безперервний текучий характер, відсутність періодично рівномірних зупинок, цезур, симетричних тактів, принцип безперервності мелодії, що вільно розвертається та пов'язана із системою тактових акцентів, які рівномірно чергуються. У поєднанні різних голосів принцип безперервності виражений у взаємодоповнюючій ритміці, сутність якої

полягає у поперемінному оживленні руху, неспівпаданні в різних голосах точок та зупинок.

У поліфонії розрізняють три різновиди: підголосочну, різнотемну, та імітаційну.

У підголосочній поліфонії усі голоси одночасно виконують різні варіанти однієї мелодії. Різнотемна поліфонія передбачає самостійність як мінімум двох мелодичних ліній. Для імітаційної поліфонії притаманне виконання всіма голосами однієї і тієї самої мелодії, але не одночасно, як у підголосочній та різнотемній, а із часовим інтервалом.

Найвищою художньої формою поліфонічного мистецтва є fuga – музичний твір, що базується на багаторазовому імітаційному проведенні в усіх голосах однієї або декількох тем. За наявності однієї теми fuga є простою, або однотемною. За наявності двох, або трьох тем – fuga має назву подвійної, або трійної відповідно.

У фузі тема не проявляється два рази поспіль в одному голосі, що підкреслює імітаційну природу фуги. До того ж неможна сказати, що тема повторюється – вона імітується (проводиться в іншому голосі та на іншій висоті).

Загальна будова фуг представляє собою репризну трьохчастинність.

Перша частина фуги має назву експозиції, друга – середньої частини, третя – репризи.

Початкова, експозиційна, частина фуги складається із перших проведеннь теми в усіх голосах. Вона починається одноголосно, тема викладається в одному з голосів, а потім послідовно імітується іншими голосами. Кількість голосів у фузі визначається кількістю звучання теми в експозиції.

Тональності, в яких відбуваються вступи тем в експозиції, представляє собою чергування головної (Г) та домінантової (Д), зрідка – субдомінантової (СД).

Тональний план вступів в експозиції, як правило, має такий вигляд:

- у двоголосній фузі: Г – Д;
- у триголосній: Г – Д – Г;
- у чотирьохголосній: Г – Д – Г – Д.

Порядок вступу тем в експозиції може бути різним, але в усіх випадках останнім голосом, який вступає, є крайній – в крайньому голосі багатоголосна тема завжди чутніше та рельєфніше виділяється, порівняно із середнім.

Із появою теми в новому голосі рух попереднього не переривається, він продовжує свій розвиток, супроводжуючи новий вступ теми. Таке продовження руху теми називається супротивоскладанням, у ньому можуть підкреслюватися деякі індивідуальні інтонаційні риси теми.

Середні та репризні частини фуг є нескінченно різноманітними, саме в них проявляються індивідуальні особливості кожної. Неможливо підібрати декілька фуг із однаковою побудовою розробки та реприз.

Отже, загальні закономірності їх побудови описати дуже складно, але можна відзначити, що середня частина, зазвичай, починається проведенням теми у якому-небудь голосі в новій тональності. Головне смислове навантаження у розвитку музичного матеріалу несуть інтермедії, які майже завжди будуються

секвенціями. Тематичний матеріал інтермедій тісно пов'язаний із темою та супротивоскладаннями.

Репризи фуг, які є повторенням експозицій, разом з тим продовжують розвиток середньої частини.

Зразки поліфонічних творів у навчальній програмі бакалавра:

1. Пахельбель А. Фуга сі-мінор.
2. Фрескобальді Дж. Фуга соль-мінор.
3. Бах Й. Прелюдія і фуга (I, II томи ХТК).
4. Гендель Ф. Фуга фа-мажор.
5. Букстехуде Д. Органні прелюдії та фути фа-мажор, фа-мінор.
6. Бах Й. Прелюдія і фуга з сонати ля-мінор.
7. Франк Ц. Прелюдія та фуга сі-мінор.
8. Бах Й. Хроматична фантазія і фуга ре-мінор.
9. Бах Й. Органна прелюдія і фуга до-мінор.

3.2. Самостійна робота із засвоєння змістового модулю 2. «Твір крупної форми»

Найпоширенішими творами великої форми, виконуваними на баяні / акордеоні, є, в першу чергу, варіації, рондо, сонатини, сонати, концерти.

Рондо

Рондо – музична форма, в основі якої лежить чергування головної теми з декількома епізодами, виникає як би рух по колу. Головна тема – рефрен – подібна до приспіву. Побічна тема – епізоди – по смислу є заспівами. Число заспівів – від двох і більше. Вони походять від хорових пісень з приспівом, який повторюється без змін, а в заспіві оновлюються тільки вірші.

Друга основа форми – це протиставлення головної теми ряду контрастних тем.

Основа рондо – наявність більш ніж однієї фази трикомпонентного репризного (нечіткого) ритму: а – b, а² – b², а³ – b³. Цей принцип історично стійкіший і об'єднує усі різновиди рондо і рондообразних форм. Але прибудь-якому варіанті форми рондо (старовинному або класичному) реприза залишається однотемною, а початковий стійкий момент форми не утворює експозиції як відносно самостійної частини форми.

Тому процес формування в рондо має три рівні: ядро – тема – форма в цілому, що відрізняє рондо з одного боку, від складної тричастинної, з іншою від сонатної форми.

Рондо є однією з найпоширеніших форм. У формі рондо пишуться окремі п'єси, частини сонатно-симфонічного циклу, сюїти, романси, епізоди оперної і балетної музики.

Варіації

Варіації – одна із старіших музичних форм, що існує в народних піснях і танцях. У професійній музиці Західної Європи, варіації тісно були пов'язані з розвитком інструментальної музики.

Так склалася форма варіацій – викладення теми і її подальші видозмінені повторення. У такому вигляді варіації остаточно сформувалися в XVI столітті і стали звучати і як самостійні твори, і як частини сонатно-симфонічного циклу.

Варіаційний цикл – форма імпровізаційна, що дає композиторові велику свободу і що в той же час має суворі внутрішні закономірності. Навіть за умов застосування багатого фактурного малюнку та змін регістрових гармонійних фарб, в кожній варіації обов'язково прослуховується якщо не тема, то її контур.

Вже в самих ранніх варіаціях виявляється тяга композиторів до тем пісенного складу, а то і до народних пісень. Так варіації на теми народних пісень писали Гайдн, Моцарт, Бетховента та ін.

Сонатна форма

Існують три основи зримої сонатної форми, що остаточно склалися в епоху віденського класицизму.

Перша основа – принцип тональних співвідношень :початковий розділ форми проходить двічі в одній і тій же головній тональності, а наступний розділ, так само викладений двічі, звучить вперше в підпорядкованій(домінантною або паралельною) тональності, а другий раз – в головній. Співвідношення кінців (експозиції і репризи) створює сонатну «риму», без якої перша основа сонатності неможлива.

Якщо без головної партії реприза може існувати, то без побічної парії (за особливим виключенням) вона втрачає ознаки сонатності.

Друга основа – наявність мінімум двох рівноправних тематичних побудов,що викладаються в головній і побічній партіях. Тематична побудова може і не бути індивідуалізованою, відкрystalізовною темою в класичному сенсі цього терміну. Друга тематична побудова не може бути новою темою у власному значенні слова, а бути варіантом першої. По-цьому існують однотемні сонатні форми. Проте в них так чи інакше повинні існувати мінімум дві позиції однієї теми.

Третя основа – безперервність наскрізного тематичного розвитку, який є пронизаним розробочністю, яка концентрується в середньому розділі форми, але проникає в експозицію, особливо в єднальну партію і зону перелому побічної. Крім того, і головна партія укладає в себе багаті можливості розвитку або внутрішньотематичного або тематичного. Ця третя основа закладена ще у безперервному розгортанні старовинної двочастинної форми і проявляється упродовж усієї історії сонатної форми. Якщо перші дві основи сонатної форми забезпечують її конструктивну сторону, то третя – її динамічну. Обидві ці сторони, найчастіше гармонійно доповнюючи одна одну, утворюють нерозривну єдність.

Експозиція сонатної форми:

1. Вступ та експозиція

Вступ не є обов'язковою частиною сонатної форми. Тематично він може будуватися на новій темі, або на матеріалі основних тем експозиції. Для вступу притаманний контраст темпів, іноді ладовий контраст із експозицією

Експозиція сонатної форми містить викладення декількох тем (головної партії, поєднуючої партії, побічної та заключної партій). Починається експозиція із головної партії. З тематичного боку характер головної партії може бути однорідним, або контрастним. За своєю будовою головна партія зазвичай представляє собою один період, який може бути одно тональним або модулюючим. Трапляється, що головна партія проводиться в тричастинній формі, рідше – у двочастинній.

Поєднуюча – партія - побудова, що розташовується між двома темами (головною та побічною партіями). Основне значення поєднуючої партії – пов'язати головну та побічну партії плавним переходом.

У тональному відношенні поєднуюча партія є модулюючою із тональності головної партії у тональність побічної. Поєднуюча партія може бути тематично близькою до головної, може бути заснованою на новій темі або бути тематичною підготовкою побічної партії. Іноді поєднуюча партія є відсутньою.

Побічна партія – образ, який протистоїть головній партії. Іноді побічна партія пов'язується із елементами головної партії та є її розвитком. Найчастіше побічні партії проходять у мажорних творах у тональності домінанти, третього ступеня, шостого ступеня; в мінорних тональностях – в тональностях паралельного мажору, мінорної домінанти, шостої низької та сьомої низької.

Заклучна партія слугує доповненням до побічної партії, дещо контрастує із нею, тонально закріплює побічну партію. Заклучна партія може будуватися на матеріалі поєднуючої, побічної партій, або може утворюватися з синтезу різних тем. Зрідка заключна партія є відсутньою.

2. Розробка

У тематичному відношенні розробка обмежується запозиченням тем з експозиції, але у перебігу її розвитку розкриваються нові риси основних тем. Іноді у розробці може мати місце новий матеріал – епізод, зазвичай ліричного характеру. У розробці можуть використовуватися різні методи варіювання, вичленування, поліфонічні прийоми. Порядок розташування у розробці тем відображає план експозиції. Для розробки притаманна тональна нестійкість. У кінці розробки іноді зустрічається удавана реприза (головна тема проводиться у підлеглій тональності).

Розробка зазвичай складається із вступної частини, власне розробки та предикту до репризи.

3. Реприза

У репризі поєднуються у тональному відношенні теми, які в експозиції були у контрастуючих тональностях. У простих випадках у репризі повторюється весь матеріал експозиції, але з тональними змінами (поєднуюча, побічна та заключна партії залишаються в головній тональності). Але в репризі можуть бути зміни: головна партія може набути розроблювальні риси, може протікати у підлеглій тональності, поєднуюча партія може бути відсутня а може стати частиною

головної партії. Іноді головна та побічна партії міняються місцями («дзеркальна реприза»).

4. Код

Код – заключення, розташовується після повторення матеріалу експозиції та повного каданса в головній тональності. У тематичному відношенні кода може бути заснована на матеріалі головної або побічної партій. Із гармонійного боку типовим є відхилення у субдомінантові тональності. Іноді кода може бути побудована на нові темі, або на темі епізоду в розробці. У сонатній формі Й. Гайдна та В.А. Моцарта кода взагалі відсутня.

Зразки творів крупної форми у навчальній програмі бакалавра:

1. Марчелло А. – Бах Й. Концерт ре-мінор I, II, III частини.
2. Кади Ж. Триптих.
3. Бьольман Л. Готична сюїта.
4. Скарлатті Д. Дві різнохарактерні сонати.
5. Гайдн Й. Соната ре-мажор.
6. Моцарт В. Соната соль-мажор.
7. Моцарт В. Соната фа-мажор.
8. Крестон П. Концерт для акордеону.
9. Власов В. Сюїта.
10. Власов В. Соната-експромт.
11. Мясков К. Концерт № 1.

3.3. Самостійна робота із засвоєння змістового модулю 3. «Концертний твір»

Концертний твір є музичним твором високого рівня складності, виконання якого потребує від студента, перш за все, бездоганної техніки виконавського апарату, володіння виборною клавіатурою лівої руки, штриховою та динамічною палітрою, почуття форми та ін.

Розпочинаючи роботу над концертним твором, здобувач має хоча б приблизно скласти уяву про характер твору, чітко проаналізувати його форму, структуру, місця, які потребують перекладання на готовий баян / акордеон, особливості ладової та гармонійної будови, штрихи, динаміку та ін.

Як найбільш складна для вивчення музична форма, концертний твір потребує специфічного підходу до засвоєння. Модель-схема вивчення концертного твору передбачає три основних етапи.

1. Попереднє знайомство із музичним твором. Уявлення характеру, ідейно-емоційного змісту твору. На цьому етапі робота над твором полягає у наступному:
 - програвання твору цілком;
 - прослуховування твору у запису;
 - мисленеве читання нотного тексту;
 - знайомство із творчістю композитора, читання літератури, присвяченої цьому твору.

2. Самостійне вивчення:

- докладне ознайомлення із нотним текстом твору, розбір авторських та редакторських позначень темпу, динаміки, артикуляції, характеру виконання та ін.,
- досягнення точного відтворення авторського тексту;
- аналіз твору: визначення структури, відзначення контрастного співставлення або протиставлення основних тем, визначення характеру кожної теми, структури, гармонійної та мелодійної мови; відзначення зміни теми в репризі (ладові, тональні та ін.);
- аналіз розробки: визначення характеру розробки теми, визначення того, які теми розробляються (головна, побічні теми та ін.);
- аналіз акомпанементу, розвитку мелодійних ліній, тонального плану складності гармонії, ритму;
- визначення складних місць (або технічних, або тих, що пов'язані із виконавськими складностями); визначення, в чому полягає складність, які прийоми слід використовувати для її усунення; визначення вправ, які сприятимуть технічному усуненню визначених складностей; визначення штрихів, туше, моментів пристосування;
- розставлення аплікатури у складних місцях;
- вивчення твору по частинам; вслуховування у музику, що виконується, виразна гра, уважне слідування за кожною інтонацією в темі;
- робота на оволодінням визначеними технічними прийомами, пов'язуючи їх із особливостями музичного образу;
- складання виконавського плану твору (або його частини), виявлення виразної структури твору: тем, нюансів, характеру всього твору та його основних частин;
- продовження роботи над технікою руху міху, прийомами звуковидобування;
- визначення недоліків у виконанні, знаходження шляхів їх усунення;
- цілеспрямоване вивчення напам'ять із застосуванням методів: мисленеве програвання твору, вичленування складних місць, аналіз гармонійної мови, виразних особливостей, побудови теми, формування навичк грати з «опорних» моментів, гра в уповільненому темпі.

3. Заключний етап роботи:

- виявлення художніх переваг твору, логічності форми (взаємозв'язку частин, тем), зв'язку художніх засобів із художнім змістом,
- зосередження уваги на гармонії, ритмі, прикінцевому темпі;
- мисленеве програвання усього твору цілком;
- додавання у виконання агогічних та динамічних відтінків;
- обґрунтування власної інтерпретації виконуваного твору.

Зразки концертних творів у навчальній програмі бакалавра:

1. Альбеніс С. Астурія.
2. Стеценко К. – Яшкевич І. Концертна транскрипція «Вечірня пісня»
3. Власов В. Посмішка Брамса.

4. Бреме Г. Паганініана.
5. Бреме Г. Дивертисмент.
6. Лисенко М. Експромт.
7. Підгорний В. Ліричний вальс.
8. Мягков К. Скерцо фа-мажор.
9. Мягков К. Інтермеццо.
10. Мягков К. Токката.
11. Паганіні Н. Вічний рух.

3.4. Самостійна робота із засвоєння змістового модулю 4. «Концертна обробка народної пісні (танцю) віртуозного характеру або оригінальний твір»

Зразки обробок народної пісні (танцю) віртуозного характеру або оригінального твору у навчальній програмі бакалавра:

1. Маруга Б. Варіації на тему української народної пісні «Салом, салом, кумасенько».
2. Горенко Л. Обробка української народної пісні «Їхав козак за Дунай».
3. Підгорний В. Фантазії на тему української народної пісні «Ой, чий то кінь стоїть».
4. Різоль М. Варіації на тему укр. нар. пісні «Дощик».
5. Підгорний В. Фантазія на тему укр. нар. пісні «Повій, вітре, на Вкраїну».
6. Мягков В. Український танок.
7. Власов В. На ярмарку.
8. Власов В. На вечірці.
9. Сорока В. Обробка української народної пісні «Розпрягайте, хлопці, коней».

3.5. Самостійна робота із засвоєння змістового модулю 5. «Мініатюра»

Мініатюра – невелика, досконала за формою музична п'єса. За змістом мініатюра може бути ліричною, пейзажною, зображальною, жанровою та ін.

Зазвичай фактура мініатюр не дуже складна і дозволяє на такому художньому матеріалі розвивати майстерність виконання на інструменті. Для розвитку виконавської майстерності рекомендується підбирати для вивчення мініатюри двох і трьохчастинної будови, з контрастними по характеру частинами.

Основні принципи роботи над музичною мініатюрою, які склалися в учбовій практиці, передбачають ділення процесу розучування твору на три етапи.

Перший етап роботи над твором:

- попереднє ознайомлення з твором, визначення форми, змісту, характерних особливостей (тональності, метроритмічної структури, динаміки) мініатюри, складання плану і визначенні способів роботи над твором;

- визначення змісту авторських і виконавських позначень темпу, динаміки, штрихів;

- програвання музики від початку до кінця в повільному темпі;

Другий етап роботи над твором – самий перехід від першого етапу загального виконавського задуму до:

- конкретного, глибокого вивчення елементів і деталей, які складають музичне полотно твору,

- конкретизації образного змісту твору,

- роботи над технічно складними моментами,

- пошуку і вибору музичної виразності.

На цьому етапі після глибокого знайомства з п'єсою і її аналізом необхідно зіграти її цілком з початку до кінця. Над твором потрібно працювати в повільному темпі, уважно вслуховуючись в артикуляцію кожного звуку, добиваючись потрібного характеру звучання, фразування, відтворювати динаміку і штрихи. Багаторазове програвання складних уривків твору дає можливість побачити неправильну гру. Виявивши причину складних моментів, причину помилок, потрібно вибрати шлях їх виправлення, акцентувати увагу на тих місцях, над якими потрібно займатися. В таких випадках краще всього працювати над окремими складними будовами, виділивши їх із загального тексту, проробляючи кожну фразу, якщо не виходить, в такому випадку це місце потрібно поділити ще на більш маленькі частини, а після того їх з'єднати.

Третій заключний етап роботи над твором.

Мініатюру треба виконувати без зупинок і недоліків, напам'ять, впевнено, стійко в інтонаційному відношенні.

Зразки мініатюр у навчальній програмі бакалавра:

1. Анжеліс Ф. Романс.
2. Косенко В. Куранта.
3. Косенко В. Етюд – Гавот.
4. Рамо Ж. Перекликання птахів.
5. Дакен Л. Кукушка.
6. Дремлюга М. Пісня.
7. Власов В. Гаївка.
8. Гайденко А. Прелюдії картини.
9. Зубицький В. Дитяча сюїта «Українська».
10. Гайденко А. Шість вальсів.

4. СПІВВІДНОШЕННЯ ЧАСУ НА САМОСТІЙНУ РОБОТУ ЗА РІЗНИМИ ЗМІСТОВИМИ МОДУЛЯМИ

Рекомендується таке співвідношення часу (у %) на самостійну роботу за різними змістовими модулями (складовими індивідуальної програми здобувача).

№ з/п	Назва змістового модулю	Кількість годин	
		Денна	Заочна

		форма	форма
1	Поліфонічний твір.	~ 30 %	~ 30 %
2	Твір крупної форми.	~ 30 %	~ 30 %
3	Концертний твір.	~ 20 %	~ 20 %
4	Концертна обробка народної пісні (танцю) віртуозного характеру або оригінальний твір.	~ 10 %	~ 10 %
5	Мініатюра.	~ 10 %	~ 10 %

4. ЗМІСТ ТА ФОРМИ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Оцінювання успішності навчальної діяльності – рівня оволодіння мистецтвом професійного виконавства на баяні / акордеоні, сформованості навичок та умінь самостійної роботи над музичними творами та формування власного виконавського репертуару – здійснюється під час проміжного (атестації) і підсумкового контролю (екзамену).

Поточний контроль здійснюється на кожному занятті в межах навчального модуля та має навчальний характер.

Проміжний контроль (*атестація*) передбачає оцінювання рівня оволодіння мистецтвом професійного музичного виконавства під час виступу на академконцерті.

Для виконання на академконцерті виносяться:

- концертний твір;
- концертна обробка / оригінальний твір для баяну або мініатюра.

Підсумковий контроль (*екзамен*) передбачає оцінювання рівня оволодіння мистецтвом професійного музичного виконавства під час виконання музичних творів із індивідуальної програми студента, які не виконувалися на академконцерті:

- поліфонічний твір;
- твір крупної форми;
- концертна обробка / оригінальний твір для або мініатюра (обирається той твір, який не виконувався на академконцерті).

5. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою (для екзамену)	Критерії оцінювання виконання
90 – 100	A	відмінно	Високий художній рівень виконання: - яскраве, осмислене виконання; - бездоганна гра тексту;

			- використання багатого арсеналу виразних засобів; - високий рівень володіння виконавською технікою та звуковеденням.
82-89	B	добре	Достатньо високий художній рівень виконання із зрозумілим художньо-музичним трактуванням, але: - деякі огріхи у технічній проробці виконання; - невизначений характер інтонації та ритмічної гри.
74-81	C		
64-73	D	задовільно	- посередній технічний рівень підготовки; - недостатній штриховий арсенал; - певні проблеми у виконавському апараті, які не дозволяють донести до слухача художній задум твору.
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	- виконання із досить частими зупинками; - монотонна динаміка без елементів фразування та інтонування; - відсутність особистісної участі студента у процесі виконання.
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	- неможливість виконання жодного музичного твору напам'ять навіть із зупинками та повторними спробами; - спроби читання нотного тексту з листа вказують на відсутність ознайомлення студента із музичним твором; - відсутність мотивації вивчення музичних творів індивідуальної програми; - регулярна без поважних причин відсутність на індивідуальних заняттях та на екзамені (академконцерті).

6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Горенко Л. Робота баяніста над музичним твором. Київ : Муз. Україна, 1982. 51 с.
2. Давидов М. Основи формування виконавської майстерності баяніста. Київ : Муз. Україна, 1983. 88 с.
3. Давидов М. Проблеми збереження і розвитку академічного народно-інструментального мистецтва України. Київ, 2008. 404 с.
4. Давидов М. Школа виконавської майстерності баяніста (акордеоніста): Посібник. К.: Вид-во ім. О. Теліги, 1998. 112 с.
5. Давидов. М. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста (акордеоніста). Київ : Музична Україна, 2004. 290 с.
6. Дорохін В. Художня організація музичного твору на баяні: артикуляційний аспект. Ніжин, 2013. – 83 с.
7. Князєв В. Теоретичні основи виконавської підготовки баяніста-акордеоніста. Івано-Франківськ, 2011. 216 с.
8. Кужелев Д. О. Баянна творчість українських композиторів : навч. посіб. Луцьк : СПОЛОМ, 2011. 206 с.
9. Олексюк О.М. Методика викладання гри на народних інструментах. Навчальний посібник. Київ : ДАККіМ, 2004. 135 с.
10. Паньков О. Питання формування виконавської майстерності в процесі навчання гри на баяні. Кривий Ріг, 1995. 376 с.
11. Салій В. Методика роботи над музичним твором у процесі навчання гри на баяні (акордконі). Дрогобич, 2013. 135 с.
12. Сташевський А. Музично-інструментальні виражальні засоби в баянному мистецтві. Старобільськ, 2015. 121 с.
13. Сташевський А. Нариси з історії української музики для баяна: навч. посіб. Луганськ: Поліграфресурс, 2006.
14. Сташевський А. Сучасна українська музика для баяна: виражальні засоби, композиційні технології, інструментальний стиль: монографія. Луганськ : Янтарь, 2013. 328 с.

15. Інформаційні ресурси

1. [://aperock.ucoz.ru/load/bajan_akkordeon/14](http://aperock.ucoz.ru/load/bajan_akkordeon/14)
2. <http://www.nbu.gov.ua/portal/>
3. http://window.edu.ru/library/resources?p_rubr=2.2.80.1.8
4. <http://www.musicfancy.net/uk>
5. Бібліотека ХДАК <http://lib-hdak.in.ua/>

6. Харківська міська спеціалізована музично-театральна бібліотека ім. К.С. Станіславського <http://biblioteka-stanislavskogo.edu.kh.ua/uk/>

7. Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка <http://korolenko.kharkov.com/>

Навчальне видання

СПЕЦІАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ (БАЯН, АКОРДЕОН)

СПЕЦІНСТРУМЕНТ (БАЯН, АКОРДЕОН)

**Інструктивно-методичні матеріали по організації та плануванню
самостійної роботи з дисципліни**

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Галузь знань: 02 Культура і мистецтво

Спеціальність: 025 Музичне мистецтво

Освітньо-професійна програма: Народні інструменти

Освітня кваліфікація: бакалавр музичного мистецтва

Укладач:

Большакова Тетяна В'ячеславівна,

заслужений діяч мистецтв України, професор кафедри народних інструментів
ХДАК

Комп'ютерний набір

Т. В. Большакова

Видається в авторській редакції

План 2025

Підписано до друку 12.03.2025 р. Формат 60х84/16.
Гарнітура «Times». Папір для мн.ап. Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 0,7. Обл.-вид. арк. 1,00 Тираж 100. Зам №

ХДАК, 61057, Харків-57, Бурсацький узвіз, 4